

<https://doi.org/10.52256/2710-3560.98.2024.98.13>
УДК 378.147–056.45

Борис Кременський,
доктор педагогічних наук, професор,
начальник відділу роботи з обдарованою молоддю,
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», м. Київ
ORCID ID 0000-0002-1689-6986
b_kreminskyi@ukr.net

Світлана Мистюк,
завідувач сектору
відділу роботи з обдарованою молоддю,
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», м. Київ
ORCID ID 0000-0002-2835-7453
obdarovani.iitzo@ukr.net

Оксана Вернидуб,
завідувач сектору
відділу роботи з обдарованою молоддю,
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», м. Київ
ORCID ID 0000-0003-1925-0491
obdarovani.iitzo@ukr.net

Тетяна Гінетова,
науковий співробітник
відділу роботи з обдарованою молоддю,
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», м. Київ
ORCID ID 0000-0003-3590-1362
obdarovani.iitzo@ukr.net

ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД ЯК ОСНОВНИЙ КРИТЕРІЙ ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАННЯ

Статтю присвячено розгляду аналізу, узагальненню та описанню того, як, використовуючи діяльнісний підхід, потрібно на науковій основі робити висновки про ефективність навчання. Зроблено висновки про те, що зміст діяльнісного підходу полягає в оцінюванні ефективності відповідної діяльності за її результатами. Результати діяльності можуть свідчити про наявність здібностей та обдарувань особистості, тобто можуть бути використані для розробки критеріїв обдарованості. Навчання є повноцінною, складною, багатогранною і дуже важливою інтелектуальною діяльністю, результатом якої, зокрема, є розвиток здібностей особистості. Тобто діяльність, що здійснюється у процесі навчання, є шляхом, способом і методом розвитку індивіда. Ефективність навчання індивіда знаходить своє відображення у результатах його діяльності. Результати інтелектуальної діяльності, незважаючи на істотну різноманітність їх змісту, форм, видів та рівнів, можуть бути формалізовані, систематизовані узагальнені та оцінені за допомогою запропонованого нами концептуального підходу, що своєю чергою на науковій основі уможливує на основі діяльнісного підходу проводити неупереджений та об'єктивний аналіз ефективності навчання і робити висновки щодо результатів виявлення (діагностування) здібностей, обдарованості та можливостей і шляхів її подальшого розвитку.

Ключові слова: навчання, діяльнісний підхід, обдарованість, здібності, розвиток.

Borys Kreminskyi, Svitlana Mystiuk, Oksana Vernydub, Tetyana Hinetova. Activity approach as the main criterion of learning efficiency

The article is devoted to consideration of the analysis, generalization and description of how, using an activity approach, it is necessary to draw conclusions about the effectiveness of training on a scientific basis. It was concluded that the content of the activity approach consists in evaluating the effectiveness of the corresponding activity based on its results. The results of the activity can indicate the presence of abilities and talents of the individual, that is, they can be used to develop criteria for giftedness. Education is a full-fledged, complex, multifaceted and very important intellectual activity, the result of which, in particular, is the development of personal abilities. That is, the activity carried out in the learning process is a way, way and method of individual development. The effectiveness of an individual's education is reflected in the results of his activity. The results of intellectual activity, despite the significant diversity of their content, forms, types and levels, can be formalized, systematized, generalized and evaluated with the help of the conceptual approach proposed by us, which in turn, on a scientific basis, makes it possible to carry out an unbiased and objective analysis of the effectiveness of training and draw conclusions regarding the results of identifying (diagnosing) abilities, giftedness and opportunities and ways of its further development.

Key words: training, activity approach, giftedness, abilities, development.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

Розмову про ефективність навчання доцільно починати зі з'ясування його мети, показників і характеристик, тобто визначення підходів і критеріїв, на підставі яких можна було б робити якісні та кількісні висновки щодо того, якою мірою досягнуто мети навчання.

Загалом метою будь-якого навчання є набуття знань, умінь, навичок (т.з. компетенцій) та розвиток відповідних здібностей, пов'язаних з успішним виконанням певних функцій, обов'язків, досягненням визначених результатів тощо [1]. Фактично метою процесу навчання виступає певний ідеалізований та формалізований результат, що є певним орієнтиром і на досягнення якого спрямована відповідна діяльність. Тобто це є комплекс (система) уявлень про кінцеві підсумки (результати) діяльності (взаємодії) суб'єктів навчального-виховного процесу, які водночас визначають характер і можливі форми реалізації відповідної навчальної діяльності. Окрім набуття конкретних т.з. компетенцій і розвитку здібностей, метою і, відповідно, результатом навчання цілком може вважатися здобуття вміння навчатися, тобто здобувати нову інформацію, знання, нові компетенції, саморозвиватися тощо.

Мета. Наша робота присвячена розгляду, аналізу, узагальненню та описанню того, як, використовуючи діяльнісний підхід, потрібно на науковій основі робити висновки про ефективність навчання.

Зауважимо, що часом перелічити кількісні (формальні) досягнення особистості у результаті певного процесу навчання виявляється суттєво простіше, ніж здійснити якісну оцінку або ж визначити неформальну (якісну) значущість відповідних навчальних досягнень. І на цьому етапі порівняння (досягнень), як один із принципів і способів здійснення аналізу, слід вважати одним з найбільш дієвих та зрозумілих шляхів визначення значущості результатів навчальної діяльності.

Власне саме на тому, що навчання є повноцінною, складною, багатогранною і дуже важливою інтелектуальною діяльністю, результатом якої є розвиток здібностей особистості, здобуття нею знань, умінь, навичок (компетенцій), здатності створювати щось корисне і суспільно значуще та з рештою формування кваліфікованого і конкурентоздатного фахівця, ґрунтується ідея використання діяльнісного підходу для оцінювання ефективності навчання. Тобто в основу оцінювання ефективності навчання в цілому або окремих його процесів покладається аналіз та порівняння результатів діяльності безпосередньо або опосередковано пов'язаної з навчанням. Навчання, на нашу думку, – це продуктивна інтелектуальна діяльність одним з найбільш важливих аспектів і результатів якої є розвиток здібностей особистості, як запорука можливості подальшого навчання та розвитку природних здібностей та обдарувань. Отже, саме діагностування, формування та розвиток здібностей можна розглядати як мету та один із найбільш важливих і перспективних результатів навчальної діяльності особистості. Іншими словами, свідченням і критерієм ефективного навчання слід вважати досягнутий рівень розвитку природних здібностей та обдарувань особистості, як результат відповідної діяльності, втілений у конкретних досягненнях (індивідуальних або колективних).

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми.

Говорячи про обдарованість, ми ґрунтуємось на класичному розумінні цього поняття, викладеному, зокрема, у роботах С. У. Гончаренка, який означав обдарованість як індивідуальну потенціальну своєрідність задатків людини, завдяки яким вона може досягти значних успіхів у певній галузі діяльності [2]. Водночас у нашому дослідженні ми вважаємо за необхідне зробити акцент і повернути увагу до діяльності як до засобу (шляху) досягнення результатів та до її результатів, як засобу диференціації досягнень, а відтак і засобу діагностування здібностей та наявності обдарованості в цілому та оцінювання її рівнів зокрема.

Опрацювавши та проаналізувавши різні думки й підходи учених та практиків, ми вбачаємо таку логіку та виокремлюємо такі основні етапи розгляду і побудови засад діагностування обдарованості на основі діяльнісного підходу [3; 4; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 14; 15]:

1. Тлумачення здібностей як здатності до виконання певної (відповідної) діяльності.
2. Сприйняття, вивчення і оцінювання результатів діяльності як показника (критерію) наявності (або відсутності) відповідних здібностей.

Зауважимо, що хоча такий підхід загалом можна вважати універсальним і прийнятним щодо дуже широкого кола загальних та спеціальних здібностей, ми у нашій роботі зосередимо увагу переважно на питаннях вивчення, діагностування та розвитку саме інтелектуальних здібностей молоді.

3. Обдарованість доцільно розглядати як інтегроване відображення результатів діяльності особистості. Відповідно, розмаїття змісту, видів та форм діяльності зумовлює різноманітність та багатогранність проявів обдарованості, що водночас суттєво ускладнює її дослідження, порівняння, узагальнення і особливо систематизацію.

4. Необхідно вивчити та запропонувати варіанти підходів до можливої формалізації оцінювання та порівняння досягнень (зокрема досягнень інтелектуальної діяльності) на основі результатів діяльності особистості. Потрібно «прив'язатися» до формальних показників: досягнень у інтелектуальних змаганнях (олімпіадах, конкурсах, турнірах тощо); кількості здійснених публікацій (окремо наукових, науково-популярних, публіцистичних тощо), виступів; кількості відповідних цитувань та посилань на авторські роботи тощо.

5. Водночас доцільним є розгляд та оцінювання обдарованості з погляду здатності особистості до знаходження простих, нестандартних, рішень, застосування неформальних підходів у процесі розв'язання актуальних проблем, тобто креативність особистості, а також її здатність до узагальнення та здійснення адекватних висновків.

Добре відомо, що для того, щоб навчитися малювати – треба малювати, щоб навчитися грати на музичному інструменті – треба довго грати на інструменті, щоб навчитися розв'язувати задачі з фізики – треба розв'язувати багато задач з фізики. Інша справа, що ефективність (результативність) такого навчання буде істотно залежати від наявності природних здібностей, які лежать в основі і визначають наявність обдарованості, її рівня та потенціалу розвитку.

Отже, на нашу думку, діагностувати обдарованість потрібно на основі аналізу результатів відповідної діяльності особистості. Водночас саме діяльність знаходиться в основі розвитку здібностей, оскільки ґрунтується на їх використанні, а сам процес активного використання відповідних здібностей (зокрема інтелектуальних) сприяє їх збагаченню і розвитку подібно до того, як розвиваються м'язи спортсмена у процесі відповідних тренувань.

Обдарованість завжди є комплексною, оскільки складається з певного комплексу здібностей, які у процесі діяльності індивіда поєднуються та утворюють системні зв'язки, що забезпечує додатковий результат (так званий системний ефект), адже відомо, що частини (окремі складники), поєднані в одне працездатне ціле, завжди мають більшу цінність, ніж поодинці. Наприклад, справний годинник (який апріорі є системою) здатен принести істотно більше користі, ніж окремі його розрізнені деталі.

Методично процеси оцінювання та порівняння рівнів обдарованості багато в чому подібні до її діагностування, оскільки мають ґрунтуватися на узгоджених та визнаних критеріях і кількісних показниках, які можна сформулювати, підрахувати, порівняти завдяки алгоритмізованій формалізації досягнень індивіда. Отже, окремим аспектом розгляду проблеми вважаємо описання підходу до можливої формалізації досягнень особистостей, наприклад, вираження досягнень у балах та запровадження відповідної шкали оцінювання.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Пропонуємо описання одного з варіантів підходів до можливої формалізації та оцінювання результатів інтелектуальної діяльності особистості на прикладі оцінювання досягнень учасників інтелектуальних змагань (олімпіад, турнірів, конкурсів).

З метою формалізації результатів різноманітної діяльності особистості, яка претендує вважатися обдарованою, потрібно надати їм вигляд придатний для порівняння, оцінювання та здійснення (на основі певних критеріїв) висновків щодо ефективності відповідної діяльності на основі відповідних здібностей та обдарувань.

Зрозуміло, що будь-яка надзвичайно складна та багатогранна діяльність, якою є творча діяльність обдарованої особистості, для оцінювання результатів потребує певної формалізації, а отже, спрощення (абстрагування від деталей), означає вимушену уніфікацію та стандартизацію показників, параметрів та характеристик і веде до нехтування певною не дуже суттєвою (за відповідних обставин та відповідно до певних критеріїв) інформацією. До прикладу: розглядаючи результати участі здобувачів освіти у фінальних етапах всеукраїнських учнівських олімпіад, турнірів, конкурсів з навчальних предметів (по роках), тобто порівнюючи результати змагань юридично однакового рівня, ми пропонуємо абстрагуватися від того, що можливо якесь олімпіада за суб'єктивними оцінками є «більш складною» або «більш престижною» тощо і порівнюємо лише результати, досягнуті учасниками за ступенем диплома певного виду змагань відповідного одного рівня. Тобто у нашій схемі оцінювання априорі вважається, що учасник фінального етапу всеукраїнської учнівської олімпіади, наприклад, з математики, нагороджений дипломом першого ступеня, та інший учасник фінального етапу всеукраїнської учнівської олімпіади, наприклад, з географії, який також виборов диплом першого ступеня, згідно з нашими критеріями «цінності» або важливості інтелектуальних здобутків досягли однакових результатів. При цьому ми також абстрагуємося, наприклад, від відсотка виконання завдань або від кількості балів, набраних учасниками для здобуття відповідних дипломів.

Основна ідея і можливі підходи до формалізації інтелектуальних досягнень, їх уніфікації та уможливлення системного оцінювання ефективності відповідної здійсненої діяльності за визначений період (наприклад, за рік або за декілька років) частково вже були описані нами [5; 6] і, зокрема, полягають у наступному:

– по-перше, у створенні та описанні переліку і структури інтелектуальних досягнень чітко і однозначно «прив'язаних», тобто узгоджених зі структурою інтелектуальних змагань, яка б урахувала спільності та відмінності, розмежування, розрізнення і розподіл інтелектуальних змагань за їх статусом (рівнем), контингентом учасників та характеристиками за різними ознаками, параметрами та властивостями.

– по-друге, у створенні певної шкали, узгодженої з переліком і структурою інтелектуальних досягнень, відповідно до якої за кожне інтелектуальне досягнення індивід отримує певну кількість балів, причому за досягнення, рівень яких визначено, як однаковий (рівнозначний), учасники отримують однакову кількість балів.

– по-третє, у передбаченні можливості використання певних масштабувальних або вагових коефіцієнтів, які б уможлилювали, за потреби, урахування важливості (або другорядності) певних досягнень за певною характеристикою, ознакою тощо.

Щоб порівняти досягнення переможців певного виду та рівня змагань (наприклад, фінального етапу всеукраїнських олімпіад), нагороджених дипломами різного ґатунку, ми пропонуємо ввести шкалу в балах, що надавалися б учаснику за відповідні досягнення. Наприклад, за диплом першого ступеня фінального етапу всеукраїнської учнівської олімпіади учасник мав би 5 балів, диплом другого ступеня – 3 бали, а диплом третього ступеня – один бал. Досягнення на змаганнях різного рівня (наприклад, на всеукраїнських і міжнародних олімпіадах), можна відображати за допомогою коефіцієнтів, наприклад, перемога на олімпіаді всеукраїнського рівня має коефіцієнт, що дорівнює одиниці, а особиста перемога у складі офіційної команди України на відповідній Міжнародній олімпіаді – двом (величина коефіцієнта може обговорюватися і визначатися додатково, наприклад експериментально, у процесі доопрацювання системи оцінювання). Досягнення учасників фінальних етапів всеукраїнських олімпіад, турнірів, конкурсів за потреби можна ранжувати також за допомогою відповідних вагових коефіцієнтів, відображаючи таким чином значущість та визнання відповідного виду змагань (наприклад, щоб відмежувати досягнення на олімпіадах від досягнень та турнірах).

Якщо постає вузьке завдання – дослідити здібність (здатність) певного учня працювати в команді, тобто виконувати свою частину роботи, бачити місце свого функціоналу в загальній картині і вміти узгодити власні результати з результатами інших тощо, то зрозуміло, що результати, отримані на турнірах (як колективній формі змагань), повинні мати підвищений коефіцієнт. Аналогічно, досліджуючи здібності до швидкого «спринтерського» мислення, оперування великими об'ємами теоретичних і практичних даних, здатність до концентрації, відносно нетривалого, але потужного зосередження інтелектуальних зусиль, то більшої ваги повинні мати результати, досягнуті на предметних олімпіадах тощо. Водночас ми пропонуємо за замовчуванням вважати, що такий коефіцієнт відмінностей дорівнює одиниці, і застосовувати його змінення лише в особливих, окремо обгрунтованих випадках.

За таким принципом можна отримати формалізовану інформацію про досягнення учасників інтелектуальних змагань у формі, придатній для оцінювання, порівняння, узагальнення, здійснення висновків тощо. Крім того, об'єднавши здобуту за аналогічним принципом інформацію щодо досягнень конкретного індивіда у процесі інших видів та форм інтелектуальної діяльності (наприклад щодо кількості здійснених публікацій, виступів; кількості цитувань та посилань на авторські роботи тощо) можна отримати інтегративні показники, на основі яких можна створити відповідну умовну «шкалу обдарованості», яка по суті відображатиме інтелектуальні здобутки молодих людей у певній сфері інтелектуальної діяльності за певний період.

Зрозуміло, що для отримання більш повної інформації, з метою здійснення глибшого та ґрунтовного аналізу, встановлення тенденцій щодо темпів розвитку здібностей особистості, інших закономірностей тощо та здійснення науково обґрунтованих висновків потрібно мати більш-менш однорідні (аналогічні) результати багатьох осіб за достатньо тривалий період (декілька років) тощо. Важливим є те, що описаний підхід та принцип підрахунку цілком дає змогу узагальнювати результати за будь-який визначений період за умови, що правила (умови, визначальні положення тощо) проведення інтелектуальних змагань (участі в них, підбиття підсумків тощо) або інші результати інтелектуальної діяльності індивідів та умови її здійснення суттєво не змінювалися, а у разі наявності деяких (окремих) змін з метою урахування їх можливого впливу відповідні окремі результати можна відкоригувати за допомогою спеціально визначених коефіцієнтів.

Ми описали саме принцип, тобто концептуальний підхід, до первинної формалізації результатів діяльності на основі досягнень, але розмір самих параметрів та коефіцієнтів, за потреби, можна корегувати, щоб не допускати явних та очевидних «перекосів» в оцінюванні результатів діяльності і, як наслідок, в оцінюванні рівня обдарованості індивіда.

Окремо зауважимо, що діагностування наявності обдарованості особистості як факту – це лише один аспект проблеми. Іноді істотно важчим та складнішим буває визначити (оцінити) рівень обдарованості, особливо у випадках, коли загально визнані критерії або показники не діють.

Наприклад, вагомість і наукова цінність усім відомої формули Ейнштейна для обчислення енергії в Теорії відносності $E=mc^2$ оцінити за допомогою «звичних» критеріїв практично неможливо, настільки величезне значення для розвитку науки та людства в цілому має ця дуже маленька і «проста» формула. Водночас у дитячі роки Альберт Айнштейн не вважався таким, що мав особливі здібності до фізики, математики чи інших наук та й не вирізнявся схильністю до навчання в цілому. Водночас відомо, що у молоді роки Айнштейн привертав до себе увагу здатністю до концентрації уваги, абстрагування та, як наслідок, умінням розв'язувати наукові проблеми за умов хаосу патентного бюро, де йому довелося певний час працювати. До речі, кажуть, що сам Айнштейн на запитання про те, як він записує (фіксує) результати своїх робіт з геніальними думками, зауважив, що розумні думки настільки рідко приходять у голову, що їх не важко й запам'ятати. Це звичайно жарт і перебільшення, але воно зайвий раз підкреслює суб'єктивність деяких оцінок щодо значущості (важливості) певних інтелектуальних результатів (ідей, висновків, теорій тощо).

Якщо спробувати ретроспективно проаналізувати процес та історію творення найбільш цікавих та повних математичних або природничих теорій (евклідова та неевклідова геометрія, теорія відносності, квантова механіка тощо), то неважко бачити, що в основу найбільш загальних і найбільш важливих теорій покладено відносно прості та лаконічні твердження (аксіоми, постулати, припущення тощо). Це означає, що геніальність ідеї, тобто важливість думки, залежить не від її «наукоподібності», «солідності формулювань», об'ємності у гігабайтах, відповідності штучним формальним вимогам наукометричності або розлогої та технічно складної презентації тощо. Усі

складні та важливі теорії, проекти, роботи тощо ґрунтуються на простих і чітко сформульованих засадничих принципах, які надалі визначають зміст і перспективність усіх наукових досліджень. Тобто з такого погляду найбільш значущою є інтелектуальна діяльність саме тих індивідуумів, які здатні до правильного формулювання засад (ідей, аксіом, постулатів, принципів тощо) і відповідно саме такі особистості мають вважатися найбільш обдарованими. Принагідно зауважимо, що іноді досить дивними видаються вимоги щодо викладу тієї або іншої інформації певною кількістю знаків (рядків, сторінок тощо) і відповідне оцінювання якості інтелектуального доробку індивіда за кількістю сторінок, знаків або давністю та кількістю посилань на публікації.

До речі, ґрунтуючись на нашому досить тривалому досвіді спостережень і досліджень беремося стверджувати, що однією з ознак обдарованості (наявності нетривіальних здібностей, креативності) є здатність (уміння) говорити просто про досить складні речі. Здатність до пояснення складних питань «простою мовою» свідчить, перш за все, про глибоке розуміння індивідуумом суті проблеми, оскільки мислить, а отже формулює думки, людина певною мовою (у тому числі мовою цифр та інших символів).

Сплутаність викладу думок, інформації тощо, як правило, є ознакою відсутності чітких знань та глибокого розуміння суті проблеми.

Якщо людина щось досконально і глибоко розуміє, то вона зможе це висловити, пояснити іншим. Водночас, якщо людина не може висловити (сформулювати) думку, то це перш за все означає, що думка ще не «викристалізувалась», а отже, немає глибокого розуміння та усвідомлення суті проблеми. Чіткий, переконливий і головне простий виклад думок особистістю є ознакою наявності в людини хороших інтелектуальних здібностей.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у визначеному напрямі.

1. Зміст діяльнісного підходу полягає в оцінюванні ефективності відповідної діяльності за її результатами.
2. Результати діяльності можуть свідчити про наявність здібностей та обдарувань особистості, тобто можуть бути використані для розробки критеріїв обдарованості.
3. Навчання є повноцінною, складною, багатогранною і дуже важливою інтелектуальною діяльністю, результатом якої, зокрема, є розвиток здібностей особистості. Тобто діяльність у процесі навчання є шляхом, способом і методом розвитку індивіда.
4. Ефективність навчання індивіда знаходить своє відображення у результатах його діяльності.
5. Результати інтелектуальної діяльності, незважаючи на істотну різноманітність їх змісту, форм, видів та рівнів, можуть бути формалізовані, систематизовані узагальнені та оцінені за допомогою запропонованого нами концептуального підходу, що *своєю чергою* на науковій основі уможливує на основі діяльнісного підходу проводити неупереджений та об'єктивний аналіз ефективності навчання і робити висновки щодо результатів виявлення (діагностування) здібностей, обдарованості та можливостей і шляхів її подальшого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончаренко С. У. Педагогічні закони, закономірності, принципи. Сучасне тлумачення. Рівне: Волинські обереги, 2012. 192 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 374 с.
3. Давиденко А. А. Види розумової обдарованості дитини, їх діагностика та розвиток у здібності / *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Вип. 130. (Серія: Педагогічні науки) / Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка; Чернігів : ЧДПУ, 2015. С. 55–58.
4. Кремінський Б. Г. Теорія і практика роботи з інтелектуально обдарованою учнівською і студентською молоддю з фізики : монографія. Київ: Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, 2011. 421 с.
5. Кремінський Б. Г. Концептуальні засади ефективної роботи з обдарованою молоддю / *«Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)»*, № 1(19), 2024. С. 961–975. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-1\(19\)-961-975](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-1(19)-961-975)
6. Кремінський Б. Г. Мистюк С. П., Вернидуб О. М. Діяльнісний підхід як основний критерій діагностування обдарованості / *Обдарованість: методи діагностики та шляхи розвитку : матеріали*

науково-практичного онлайн-семінару (Київ, 23–26 травня 2024 року). Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2024. С. 291–298. URL: https://iod.gov.ua/content/events/60/naukovo-praktichniy-onlayn-seminar-obdarovanist--metodi-dagnostiki-ta-shlyahi-rozvitku_publications.pdf?1720431334.7233

7. Gardner H. Multiple intelligences: The theory in practice / New York : Basic books, 1993. 528 p.

8. Gardner H. Probing more deeply into the theory of multiple intelligences. *NaSSP Bulletin*, 80(583), 1996. P. 1–7. URL: <https://doi.org/10.1177/019263659608058302>.

9. Nuttin J. Motivation, planning, and action. A relational theory of behavior dynamics: Transl. Leuven : Leuven University Press; Hills. (NJ): Erlbaum, 1984. 251 p.

10. Mun R.U., Ezzani M.D., Lee L.E., Ottwein J.K. Building systemic capacity to improve identification and services in gifted education: A case study of one district. *Gifted Child Quarterly*, 65(2), 2021. P. 132–152. URL: <https://doi.org/10.1177/0016986220967376>.

11. Passow A.H., Goldberg M., Tannenbaum A.J., French W. *Planning for talented youth*. New York: Teachers College Press, 1955. URL: <https://psycnet.apa.org/record/1955-08966-000>

12. Renzulli J. S. Hartman R. K. Scale for rating behavioral characteristic of superior students / *Exceptional Children*. 1971. Vol. 38 (3). P. 243–248.

13. Renzulli J.S., Reis S.M. The schoolwide enrichment model: A focus on student strengths and interests. *Gifted Education International*, 26(2-3), 2010. P. 140–156. URL: <https://doi.org/10.1177/026142941002600303>.

14. Türkman B. The evolution of the term of giftedness & theories to explain gifted characteristics. *Journal of Gifted Education and Creativity*, 7(1), 2020. P. 17–24. URL: <https://dergipark.org.tr/en/pub/jgedc/issue/52403/645722>.

15. Witty P.A., Lehman H.C. Drive: A neglected trait in the study of the gifted. *Psychological Review*, 34(5), 1927. P. 364–376. URL: <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/h0071676>.

REFERENCES

1. Honcharenko S. U. Pedahohichni zakony, zakhonomirnosti, pryntsypy. Suchasne tlumachennia. Rivne: Volynski oberehy, 2012. 192 s. [in Ukrainian].

2. Honcharenko S. U. Ukrainskyi pedahohichniy slovnyk. K. : Lybid, 1997. 374 s. [in Ukrainian].

3. Davydenko A. A. Vidy rozumovoi obdarovanosti dytyny, yikh diahnozyka ta rozvytok u zdibnosti / *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu*. Vyp. 130. (Serii: Pedahohichni nauky) / Chernihivskyi natsionalnyi pedahohichniy universytet imeni T.H.Shevchenka; Chernihiv : ChDPU, 2015. S. 55–58. [in Ukrainian].

4. Kreminskyi B. H. Teoriia i praktyka roboty z intelektualno obdarovanoi uchnivskoiu i studentskoiu moloddu z fizyky : monohrafiia. K. : Nats. ped. un-t im. M. P. Drahomanova., 2011. 421 s. [in Ukrainian].

5. Kreminskyi B. H. Kontseptualni zasady efektyvnoi roboty z obdarovanoi moloddu / «*Visnyk nauky ta osvity (Serii «Filolohiia», Serii «Pedahohika», Serii «Sotsiolohiia», Serii «Kultura i mystetstvo», Serii «Istoriia ta arkheolohiia»)»*», № 1(19), 2024. S. 961–975. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-1\(19\)-961-975](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-1(19)-961-975). [in English].

6. Kreminskyi B. H., Mystiuk S. P., Vernydub O. M. Diialnisnyi pidkhid yak osnovnyi kryterii diahnostuvannia obdarovanosti / *Obdarovanist: metody diahnozyky ta shliakhy rozvitku : materialy naukovo-praktychnoho onlain-seminaru (Kyiv, 23–26 travnia 2024 roku)*. Kyiv : Instytut obdarovanoi dytyny NAPN Ukrainy, 2024. S. 291–298. URL: https://iod.gov.ua/content/events/60/naukovo-praktichniy-onlayn-seminar-obdarovanist--metodi-dagnostiki-ta-shlyahi-rozvitku_publications.pdf?1720431334.7233 [in Ukrainian].

7. Gardner H. Multiple intelligences: The theory in practice / New York : Basic books, 1993. 528 p. [in English].

8. Gardner H. Probing more deeply into the theory of multiple intelligences. *NaSSP Bulletin*, 80(583), 1996. P. 1–7. URL: <https://doi.org/10.1177/019263659608058302>. [in English].

9. Nuttin J. Motivation, planning, and action. A relational theory of behavior dynamics: Transl. Leuven : Leuven University Press; Hills. (NJ): Erlbaum, 1984. 251 p. [in English].

10. Mun R.U., Ezzani M.D., Lee L.E., Ottwein J.K. Building systemic capacity to improve identification and services in gifted education: A case study of one district. *Gifted Child Quarterly*, 65(2), 2021. P. 132–152. URL: <https://doi.org/10.1177/0016986220967376>. [in English].
11. Passow A.H., Goldberg M., Tannenbaum A.J., French W. *Planning for talented youth*. New York: Teachers College Press. 1955. URL: <https://psycnet.apa.org/record/1955-08966-000>. [in English].
12. Renzulli J. S., Hartman R. K. Scale for rating behavioral characteristic of superior students / *Exceptional Children*. 1971. Vol. 38 (3). P. 243–248. [in English].
13. Renzulli J.S., Reis S.M. The schoolwide enrichment model: A focus on student strengths and interests. *Gifted Education International*, 26(2-3), 2010. P. 140–156. URL: <https://doi.org/10.1177/026142941002600303>. [in English].
14. Türkman B. The evolution of the term of giftedness & theories to explain gifted characteristics. *Journal of Gifted Education and Creativity*, 7(1), 2020. P. 17–24. URL: <https://dergipark.org.tr/en/pub/jgedc/issue/52403/645722>. [in English].
15. Witty P.A., Lehman H.C. Drive: A neglected trait in the study of the gifted. *Psychological Review*, 34(5), 1927. P. 364–376. URL: <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/h0071676>. [in Ukrainian].

Матеріал надійшов до редакції 18.06.2024